

מאמר א

חידוש נפלא של המהרש"א והגר"א מווילנא זי"ע במתן תורה נתן הקב"ה את התורה לישראל כארוסה כדי שכל אחד ישלים את הנישואין בעמל התורה

יעקב, אל תקרי מורשה אלא מאורסה". ופירש המהרש"א בחידושי אגדות הטעם שלא פירשו מילת "מורשה" כפשוטה מלשון "ירושה", על פי מה ששנינו (אבות פ"ב מ"ב): "והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך". הרי מבואר שהתורה איננה ירושה אלא צריך להתייגע עליה, כמו ששנינו בגמרא (מגילה ו'): "אם יאמר לך אדם, יגעתי ולא מצאתי אל תאמן".

לפי זה מבאר המהרש"א הטעם שדרשו "מורשה" מלשון "מאורסה", ללמדנו בזה שהתורה ניתנה לישראל בבחינת "ארוסה" ולא בבחינת "נשואה", בלשון קדשו: "ועל כן דרשוהו מלשון מאורסה, כי התורה נמשלה לאשה בכמה מקומות, ובתחילת נתינתה לישראל הרי היא כארוסה, עד אחר שילמדה שנעשית לו כאשה, ואם כן עם הארץ שאיננו לומד הרי היא נשאת לו כארוסתו".

ביאור דבריו הקדושים על פי הידוע, כי בזמן המשנה והתלמוד חילקו את הנישואין בין איש ואשה לשני חלקים, השלב הראשון היה שקידש החתן את הכלה כדת וכדין, ועדיין לא הכניס אותה לחופה שהיא קנין מיוחד של נישואין, ועל ידי הקידושין נעשית הכלה "ארוסה", שהיא מן התורה אשת איש לכל דבר, אבל היא עדיין אסורה לבעלה מאחר שלא עשה הקנין של החופה.

לכן היא נשאת בבית אביה כל זמן האירוסין, וכשמגיע זמן הנישואין נושא אותה החתן לאשה בקנין חופה ויחוד ומכניסה לביתו, ואז במקום "ארוסה" היא נעשית "נשואה" והיא הנקראת "אשה" לבעלה, כמו שכתב הרמב"ם (הלכות אישות פ"י ה"א): "הארוסה אסורה לבעלה מדברי סופרים כל זמן שהיא בבית אביה... עד שיביא אותה לתוך ביתו ויטייחד עמה ופירשנה לו, ויחוד זה הוא הנקרא כניסה לחופה, והוא הנקרא נישואין בכל מקום".

עוד ראוי להתבונן מה שתיקנו חכמינו ז"ל בנוסח הברכה המעולה שבברכת התורה: "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", ותמהו המפרשים הלא מקרא מלא דיבר הכתוב (דברים לג-ב): "ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קודש מימינו אש דת למו". ופירש רש"י, והנה מקור הדברים במדרש (איכה רבתי ג-א):

"בתחילה נגלה על בני עשו, הדא הוא דכתיב ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו ולא קבלוה, החזירה על בני ישמעאל ולא קבלוה, הדא הוא דכתיב הופיע מהר פארן, ולבסוף החזירה על ישראל וקבלוה, הדא הוא דכתיב ואתה מרבבות קודש מימינו אש דת למו, וכתיב (שמות כד-ז) כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע".

הרי לנו דברים ברורים שביקש הקב"ה למסור תחילה את התורה לבני עשו ולבני ישמעאל, ואחרי שסירבו לקבל את התורה נתן הקב"ה את התורה לישראל, אם כן איך אנו מברכים: "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו". בדרך הפשט מסתבר לומר, שהקב"ה המגיד מראשית אחרית ידע מראש שהגויים לא ירצו לקבל את התורה, ובכל זאת חזר עליהם לתת להם את התורה, כדי שלא יבואו אחר כך בטענה, שאילו היו מבקשים לתת להם את התורה היו מקבלים אותה, אולם כפי שיתבאר יתכן לבאר ענין זה ביתר עמקות.

"תורה צוה לנו משה מורשה" אל תקרי מורשה אלא מאורשה"

פתח דברינו יאיר בהקדמה יקרה מאירת עינים, שהיא יסוד הבנין של מתן תורה לישראל, מה שדרשו בגמרא (פסחים מט:): מקרא שכתוב (דברים לג-ד): "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת

לקראת חג השבועות הבא עלינו לטובה "זמן מתן תורתנו", דבר בעתו מה טוב להתבונן במה שתיקנו חכמינו ז"ל לברך כל יום שתי ברכות בברכות התורה [כי אפילו לפי שיטת הרמב"ן בספר המצוות (מצוה טו) שברכת התורה היא מן התורה, כבר כתב בשו"ת "שאגת אריה" (סימן כה) כי רק ברכה אחת היא מן התורה. זאת ועוד שגם הנוסח של הברכות הוא תיקון חכמינו ז"ל]:

ברכה ראשונה: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו לעסוק בדברי תורה". לברכה זו מתלווה תפלה מיוחדת על עריבות התורה המסתיימת בברכה: "והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפנינו ובפיות עמך בית ישראל, ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל, כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה, ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל".

וכתבו המחבר והרמ"א (או"ח סימן מז סעיף ו) שצריך לומר "והערב נא" בתוספת ו' ולא "והערב נא", ומקור הדבר ברש"י (ברכות יא: ד"ה ור' יוחנן) ובתוספות (שם מו. ד"ה כל) כי "והערב נא" אינה ברכה בפני עצמה, אלא ההמשך והסיום של הברכה הראשונה, כברכה אריכתא הפותחת בברוך ומסתיימת בברוך.

ברכה שניה: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה ה' נתן התורה". שנינו על כך בגמרא (ברכות יא:): "אמר רב המנונא, זו היא מעולה שבברכות". ופירש רש"י: "זו היא מעולה שבברכות התורה, לפי שיש בה הודאה למקום וקילוס לתורה ולישראל". וצריך ביאור מה שתיקנו חכמינו ז"ל לברך שתי ברכות על מצות לימוד התורה, ולא ברכה אחת כפי שמברכים על כל המצוות.

ראשית חכמה: כמו שאשה נקנית לבעלה בג' דרכים כך התורה נתקדשה לישראל במ"ח דברים שהתורה נקנית בהם

ביאור הגר"א: התורה נקראת "אשת חיל" כי חיל
בגימטריא מ"ח כנגד מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם

חידושי הרי"ם: בכל יום ממ"ט ימי הספירה צריך לתקן
מדה אחת ממ"ח דברים, וביום האחרון צריך לתקן כולן יחד

אחרי שהשלימו ישראל במ"ט ימי הספירה כל מ"ח הדברים
שהתורה נקנית בהם מסר להם הקב"ה את התורה כארוסה

לפי זה מבאר המהרש"א מה שדרשו: "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, אל תקרי מורשה אלא מאורסה", כי בשעת מתן תורה נתן הקב"ה את התורה לכל ישראל עד סוף כל הדורות שתהיה מקודשת להם כארוסה, אמנם התכלית היא שלא ישאירו ישראל את התורה כארוסה, אלא כל אחד מישראל חייב להשלים את הנישואין עם התורה שתהיה לו לאשה, על ידי שיתייחד עם התורה בדביקות גמורה בעמל וביגיעה, ויכניסה בביתו בחדרי לבבו להגות בה יומם ולילה.

יומתק להוסיף נקודה יקרה לבאר הטעם שכתוב בתורה "תורה צוה לנו מורשה", ולכאורה מאחר שהפירוש הוא "מאורסה" כי התורה אינה ירושה למה כתוב "מורשה". אלא שהכתוב רצה ללמדנו בכך, כי ענין נפלא זה שנתן לנו משה בהר סיני את התורה בבחינת ארוסה, הוא באמת "מורשה" ירושה לכל ישראל, אבל עליהם מוטלת החובה להשלים את הנישואין על ידי העמל בתורה.

לפי זה יתבאר להפליא מאמר התנא: "והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך". כלומר אל תטעה לחשוב כי מה שכתוב "תורה צוה לנו מורשה", הכוונה שגם ידיעת התורה היא ירושה לכל הדורות, כי בהר סיני זכו ישראל בתורה גם בבחינת נשואה לכל הדורות, אין הדבר כן כי ידיעת התורה אינה ירושה, ומה שכתוב "מורשה" אל תקרי "מורשה" אלא "מאורסה", שהתורה בבחינת ארוסה היא ירושה לכל הדורות, ולכן "התקן עצמך ללמוד תורה" בעמל וביגיעה, כדי שתזכה בתורה בבחינת נשואה, "שאינה ירושה לך".

ביאור הגר"א בדרכו של המהרש"א

בענין זה ראוי להביא דברות קדשו של הגר"א מווילנא זי"ע ב"ביאור הגר"א" על תיקוני הזוהר (תיקון כא מג. ד"ה דיהבין), שגם הוא הולך בדרכו של המהרש"א שהתורה ניתנה לישראל בהר סיני בבחינת ארוסה: "דכבר ארוסה היא מסיני, כמו שכתוב תורה צוה לנו משה מורשה, אל תקרי מורשה כו' [אלא מאורסה], אלא שאינה נשואה עד שילמוד אותה".

והביא ראיה ממה ששינינו בגמרא (ע"ו יט.): "אמר רבא בתחילה [התורה] נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו, שנאמר (תהלים א-ב) בתורת ה' חפצו ובתורתו יגה יומם ולילה". ומבאר הגר"א הכוונה בזה, כי בתחילה כשהתורה היא רק בבחינת ארוסה, הרי היא נקראת "תורת ה'" כי עדיין לא נקנית לו כאשה, אבל בסוף אחרי שהאדם עמל

ומתייגע בתורה הרי היא בבחינת נשואה, אז היא נקראת על שמו: "ובתורתו יגה יומם ולילה".

לפי דרכנו כוונת הגר"א היא, כי כל זמן שהתורה היא בבחינת ארוסה הרי היא בבית אביה אצל הקב"ה, לכן היא נקראת "תורת ה'" ולא "תורתו", אבל אחר כך כשאיש ישראל מתייגע בתורה יומם ולילה, הוא משלים את הנישואין על ידי שהוא מכניס את התורה בביתו בחדרי לבבו, אז היא נקראת "תורתו" כי היא נעשית בבחינת אשתו, וזה שכתוב: "ובתורתו יגה יומם ולילה", כי על ידי שהוא הוגה בתורה יומם ולילה היא נעשית תורתו.

ויש לרמז ענין זה בפרשת כי תצא (דברים כא-יא): "וראית בשביה אשת יפת תואר וחשקת בה ולקחת לך לאשה". על פי מה שכתב ב"מאור ושמש" כי "אשת יפת תואר" היא רמז על התורה הקדושה, והיינו כמו שכתוב (משלי לא-י): "אשת חיל מי ימצא". ופירש רש"י: "אשת חיל, היא התורה".

לפי האמור יש לפרש: "וראית בשביה אשת יפת תואר", כי כל זמן שלא נשא אדם את התורה לאשה הרי היא נמצאת בבחינת שבי, כארוסה הממתינה זמן רב לחתן שישא אותה לאשה ויכניסה בביתו, לכן מבקש הקב"ה, "וחשקת בה ולקחת לך לאשה", שלא תשאיר אותה מאורסת אלא תקח אותה לאשה, "והבאתה אל תוך ביתך", להגות בה יומם ולילה.

הקב"ה צוה למשה "וקידשתם" לקדש את התורה לישראל

הנה מה טוב ומה נעים לשלב את פרשת השבוע פרשת נשא עם חג השבועות זמן מתן תורתנו, במה שמצינו סימוכין במדרש פסיקתא רבתי (פרשה ה אות י) שהקב"ה נתן את התורה לישראל בבחינת ארוסה, כי מה שאמר הקב"ה למשה במעמד הר סיני (שמות יט-י): "לך אל העם וקידשתם היום ומחר", התכוון שיקנה את התורה בקנין קידושין לישראל כארוסה.

והנה הם דברי הפסיקתא שמבאר הסמיכות בפרשתנו, בין מה שהקדים הקב"ה לצוות על הכהנים לברך את ישראל (במדבר ו-ג): "כה תברכו את בני ישראל אמור להם, יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחונך, ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום", ובין מה שכתוב סמוך לכך (שם ט-א): "ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן".

"אמר רבי יהושע דסיכנן, למה הדבר דומה, למלך שקידש את בתו ועשה לה קידושין גדולים, ושלטה בהם עין רעה, עבר המלך להשיא את בתו, מה עשה, נתן לה קמיע, אמר לה יהי הקמיע הזה עלייך כדי שלא ישלוט בך עין רעה עוד. כך כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל בסיני עשה להם פומבה גדולה, כמה שכתב (שמות כ-טו) וכל העם רואים את הקולות, ולא היו אלא קידושין, כמה שנאמר (שם יט-י): לך אל העם וקידשתם, ושלטה בהם עין הרעה ונשתברו הלוחות, כמה שכתב (שם לב-יט) וישבר אותם תחת ההר... כיון שבאו ועשו את המשכן, נתן להם הקב"ה את הברכות תחילה, כדי שלא תשלוט בהם עין רעה, לפיכך כתב תחילה יברכך ה' ואחר כך ויהי ביום".

הרי לנו דברים ברורים כי בשעת מתן תורה קידש הקב"ה את התורה שהיא בתו לישראל בבחינת אירוסין, ועל כך אמר למשה: "לך אל העם וקידשתם", שיהיה השליח של הקב"ה לקבל מישראל את קנין הקידושין לתורה. ויש להוסיף כי מה שאמר הקב"ה "וקידשתם" שיקדש את ישראל, הכוונה בזה כי על ידי שנתקדשה התורה הקדושה לישראל בבחינת ארוסה, נתקדשו גם ישראל בקדושת התורה.

קידושי התורה במ"ח דברים שהתורה נקנית בהם

אלא שראוי לחקור לפי מה ששינינו במשנה (קידושין ב): "האשה נקנית בשלש דרכים... נקנית בכסף בשטר ובביאה", ובכן באיזה קנין קידשו ישראל את התורה שנעשית להם במתן תורה

תורה לשמה נעשה התורה לו לבחינת אשה והוא נעשה לה לבעל, על דרך (במדבר ז-א) ויהי ביום כלות משה, [ופירש רש"י] כלת כתיב [ככלה הנכנסת לחופה], וכן הוא בכל דור ודור ראשי ועיני הדור הם בחינת משה, כמו שנזכר בגמרא (שבת קא:): משה שפיר קאמרת, שקרא אחד לחבירו משה שהוא הדעת, ומי שיש לו בחינת דעת הוא נקרא משה".

נמצינו למדים מדבריו הקדושים, כי המבחן לדעת אם אדם זכה שהתורה תהיה לו לאשה, הוא על ידי שהוא עוסק בתורה לשמה בבחינת משה, שאז התורה עצמה מגלה לו סודות התורה: "על דרך אין אשה מגלית מסתורי לבה אלא לבעלה". ועל זה אומר רבי מאיר: "כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה... ומגלין לו רזי תורה".

ובאמת כאשר נדייק בדברי ה"ראשית חכמה" הנ"ל, נראה שכלל בתוך דבריו הקדושים רעיון נשגב זה: "והנה הדין הוא שהאשה נקנית בג' דרכים וקנין הוא קידושין, כן מציאות התורה הנקראת בת מלך, וקידושה שיתן לה האדם, עד שתהא נשואה לגלות לו סתריה, הוא על ידי מ"ח דברים הנזכרים". הרי שכתב כי על ידי שהתורה נשואה לאדם היא מגלה לו סתריה.

נפלא לצרף מה שביאר ב"עבודת ישראל" (אבות פ"ו מ"א), כי "תורה לשמה" פירושה לשמה של "תורה" שהיא מלשון הוראה, כי היא מורה לנו את דרכי ה', בלשון קדשו:

"רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו'. לשמה, היינו כי תורה היא לשון הוראה, כי היא לומדת לאדם דרכי ה' ואת הדרך אשר ילך בה, וצריך האדם ללמוד בזו הכוונה למען ישכיל את אשר יעשה". וכן כתב ב"אגרא דכלה" (פרשת מטות): "כי זה שמה אשר יקראו לה תורה, שהיא מורה לנו את הדרך אשר נלך בה, ומלמדת אותנו בכל עת ומקום וזמן איך להתנהג, וזהו תורה לשמה, כשמה כן היא".

לפי דברי ה"דגל מחנה אפרים" יש לבאר הכוונה בעסק התורה לשמה, שצריך להתקשר עם התורה בדביקות עליונה בבחינת איש ואשתו, עד שהתורה עצמה תורה ותגלה לו את כל הסודות הגנוזים בה, שזהו "תורה לשמה", כשמה כן היא שהיא מורה לאדם את כל סודותיה כאשה המגלית לבעלה מסתורי לבה. וזהו שפירש רש"י (דברים כט-כ) כי "תורה" היא לשון נקיבה, כי התורה היא בבחינת אשה המורה ומגלה לבעלה מסתורי לבה.

שתי ברכות התורה: ברכה אחת שזכינו לקדש את התורה כארוסה ברכה ב' שזכינו להשלים הנישואין שתהיה לנו כאשה

דגל מחנה אפרים: על ידי תורה לשמה נעשית התורה בבחינת נשואה כאשה המגלה לבעלה את כל סודותיה

דרך פקודיך: כל אחד מישראל חייב לקיים מצות פרו ורבו ברוחניות על ידי שמוליד בעולם חידושי תורה

אדם שעמל בתורה זוכה שהתורה נעשית לו לאשה שמגלה לו חידושי תורה ובכך הוא מקיים פרו ורבו

אחת ממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, ויום האחרון הוא כדי לחזור ולשנות אותם ביחד.

וכבר הקדימו בכך ברעיון זה המהר"ל מפראג ב"דרשות המהר"ל" (דרוש על התורה), אלא שלפי דבריו יום הראשון של מ"ט ימי העומר בט"ז בסיון שהקריבו בו את העומר, הוא כנגד המשכת פרנסה שקדמה לתורה, כמו ששנינו (אבות פ"ג מ"י): "אם אין קמח אין תורה". ומיום ב' של ספירת העומר מתחילים מ"ח ימים עד חג השבועות כנגד מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם.

הנה כי כן מאחר שקידשו ישראל את התורה במ"ח דברים, אם כן הרי נשלמו הקידושין ביום האחרון של מ"ט ימי הספירה, ובזכות זה מסר להם הקב"ה בחג השבועות את התורה בבחינת ארוסה. נמצא לפי זה כי הביאור של ה"ראשית חכמה" והביאור של המהרש"א וה"ביאור הגר"א" עולם בקנה אחד כפתור ופרח.

המבחן לדעת אם הצליח לקחת את התורה לאשה

רחש לבי דבר טוב לבאר מהו המבחן האמיתי לדעת, אם אדם הצליח להתעלות בעמל ויגיעת התורה שתהיה לו לאשה, על פי מה ששנינו במשנה (אבות פ"ו מ"א): "רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה... ומגלין לו רזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק".

וכתב ב"דגל מחנה אפרים" (פרשת יתרו ד"ה וישמע יתרו) לבאר הכוונה בזה, כי על ידי שעוסק בתורה לשמה זוכה שהתורה עצמה מגלה לו סודות התורה, כאשה המגלה את כל מסתורי לבה לבעלה, הנה הדברים בלשון קדשו:

"וענין מגלין לו רזי תורה נזכר גם כן בזוהר (פרשת משפטים ט.צט.) עיין שם, על דרך אין אשה מגלית מסתורי לבה אלא לבעלה, כי מי שלומד

בבחינת ארוסה. מצינו על כך חידוש נפלא ב"ראשית חכמה" (שער הקדושה פ"ד) על פי מה ששנינו במשנה (אבות פ"ו מ"ו): "גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלשים מעלות, והכהונה בעשרים וארבע, והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים". ומפרט התנא מ"ח מדות נפלאות שבהן התורה נקנית לאדם.

לפי זה מבאר ה"ראשית חכמה", כי כשם שהאשה "נקנית" לאיש בקידושי אשה בשלש דרכים, כך התורה "נקנית" לישראל בקידושין במ"ח דברים המפורשים במשנה, ובלשון קדשו: "כי התורה נקראת בת מלך, והנה הדין הוא שהאשה נקנית בג' דרכים וקנין הוא קידושין, כן מציאות התורה הנקראת בת מלך, וקידושה שיתן לה האדם, עד שתהא נשואה לגלות לו סתריה, הוא על ידי מ"ח דברים הנזכרים".

רעיון נשגב זה מתאים להפליא עם דברי ה"ביאור הגר"א" על משלי בפסוק (שם לא-ו): "אשת חיל מי ימצא". ופירש רש"י: "אשת חיל, היא התורה". ומבאר הגר"א הטעם שנקראת "אשת חיל", כי היא נקנית על ידי מ"ח דברים בגימטריא ח"ל, ולפי דברי ה"ראשית חכמה" יש לומר שהתורה נקראת "אשת חיל", משום שנתקדשה לישראל כאשה במ"ח דברים שהתורה נקנית בהם.

ועתה בא וראה נפלאות התורה, כי לפי הביאור של ה"ראשית חכמה" שהתורה נתקדשה במ"ח דברים, ירווח לנו להביא ביתר שאת הביאור של המהרש"א וה"ביאור הגר"א" שבמתן תורה נתקדשה התורה לישראל בבחינת ארוסה, על פי מה שהביא ב"שפתי צדיק" (שבועות אות י) בשם זקיני הגה"ק בעל "חידושי הרי"ם" ז"ע, שהקב"ה נתן לנו מ"ט ימי ספירת העומר שהם הכנה לקבלת התורה, כדי שבכל יום נתקן מדה

מצות פרו ורבו עם התורה בלידת חידושי תורה

הנה מה טוב ומה נעים לשלב רעיון נשגב של ה"דגל מחנה אפרים", כי התורה שהיא בבחינת אשה מגלה סודות התורה לבעלה העוסק בתורה, עם דברות קדשו של ה"דרך פקודיך" (מצוה א אותיות כה-כז) שמבאר איך אפשר לקיים בכל עת ובכל שעה מצות פרו ורבו בדרך רוחנית, אפילו כשאנו יכול לקיים מצוה זו בפועל, על ידי שהוא מתייגע להוליד חידושי תורה, הנה הדברים בלשון קדשו:

"ומדי דברי בזה אדבר בפרט הלזה, כאשר דעתי אי"ה בכל מצוה רמזי מצוה התלויים בה, אשר אפשר לקיימה בכל עת, אפילו בהעדר המצוה הגשמיית הגופניית, כי התורה נצחיית הוא בכל עת ובכל זמן, והנה בזאת המצוה אפשר לקיים בכל עת ובכל זמן מצות פריה ורביה בתורה, להוליד בכל פעם שכל חדש בתורה כמו שכתבו המקובלים... ממוצא דבר זה תשכיל ותדע אשר חיוב גמור הוא לקיים מצות פריה ורביה, בשכל המוליד בתורה בכל עת ובכל זמן".

הנה כי כן לפי המבואר שהתורה היא בבחינת אשה המגלה את מסתורי לבה לבעלה העוסק בתורה, אם כן מה שזוכה האדם לחדש חידושי תורה, הוא רק בזכות התורה אשתו שמגלה לו הסודות הגנוזים בה, ומחיבור נפלא זה בין העוסק בתורה עם התורה אשתו, נולדים חידושי תורה שהם בבחינת בנים שמקיימים בהם מצות פרו ורבו.

נמצא לפי זה כי כאשר נצרף מה שלמדנו מדברי החוט המשולש: א. המהרש"א וה"ביאור הגר"א". ב. ה"דגל מחנה אפרים". ג. ה"דרך פקודיך", יעלה בידינו מחזה הוד והדר על תכלית נתינת התורה לישראל, כי במתן תורה נעשית התורה ארוסה לישראל, ועל ידי שהאדם מתייגע בתורה ומכניסה בביתו, הרי היא נעשית נשואה אליו כאשר לבעלה לגלות לו כל מסתורי לבה, ובכח זה הוא זוכה לקיים מצות פרו ורבו בדרך רוחנית, על ידי חידושי תורה שנולדו להם בדרך רוחנית.

שתי ברכות התורה על האירוסין ועל הנישואין

בדרך זו במסילה נעלה לבאר מה שתיקנו חכמינו ז"ל לברך שתי ברכות בתורה, כי ברכת "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", שהיא מעולה שבברכות, היא הודאה למקום שנתן לנו במתנה את התורה בהר סיני, שתהיה מקודשת לנו בבחינת ארוסה. וזה שמפרש רש"י הטעם שברכה זו היא מעולה שבברכות: "לפי שיש בה הודאה למקום וקילוס לתורה ולישראל". כי בברכה זו יש הודאה למקום, שנתן לנו במתנה את התורה בבחינת אירוסין אפילו בלי עמל התורה.

הרווחנו ליישב לפי זה פליאת המפרשים, על מה שמברכים: "אשר בחר בנו מכל העמים", שהרי הקב"ה חזר על בני עשו ובני ישמעאל שיקבלו את התורה, אך לפי האמור נראה ברור כי הקב"ה ביקש למסור להם רק את חוקי התורה שיקיימו את כל המצוות, והרי זה כשבע מצוות בני נח שמוטלות על הגוים לקיימן כדת וכדין, ומותר להם ללמוד חוקי התורה איך לקיים אותם, אבל לא להשתעשע ולעסוק בהם בבחינת ארוסה ונשואה.

לפי זה נשכיל להבין מה ששנינו בגמרא (סנהדרין טז): "עובד כוכבים שעוסק בתורה חייב מיתה", ומפרש הטעם לפי מאן דאמר אחד, משום שנאמר: "תורה צוה לנו מורשה קהילת יעקב", ודרשו: "אל תיקרי מורשה אלא מאורסה", נמצא כי התורה מקודשת לנו, והעוסק בה הרי זה כבא על אשת איש שחייב מיתה.

לפי האמור יש לומר שמטעם זה דקדקו לומר: "עובד כוכבים שעוסק בתורה", היינו שעוסק בדרך פלפול והבנה, כמו שביאר ה"טורי זהב" (או"ח סימן מז ס"ק א) מה שתיקנו בברכת התורה: "לעסוק בדברי תורה", שצריך לעסוק בתורה בדרך פלפול ויגיעה כאדם שעוסק במסחר. לכן עובד כוכבים "שעוסק" בתורה חייב מיתה, כי אין לו רשות להשתעשע בתורה שהיא מקודשת לישראל, אבל ודאי שמוותר לו ללמוד מה מותר ומה אסור.

אמנם הברכה הראשונה שתיקנו לברך: "אשר קדשנו במצוותיו וצונו לעסוק דוקא בדרך תורה", היא על מה שצונו לעסוק דוקא בדרך עמל ויגיעה, כדי שעל ידי יגיעת התורה נוכל להשלים את הנישואין, שתהיה התורה נשואה לנו כאשר המגלה לנו את כל מסתורי לבה. לפי זה מבואר להפליא מה שאנו מוסיפים להתחנן: "והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפינו ובפיות כל עמך בית ישראל", דהיינו שהתורה עצמה שאנו עוסקים בה בפינו תגלה לנו את כל סודותיה.

אולם הלא כבר נתבאר כי כדי לזכות לכך צריך לעסוק בתורה לשמה, כדברי רבי מאיר: "כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה... ומגלין לו רזי תורה", לכן אנו מתפללים לה: "ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה". כי על ידי שנזכה ללמוד תורה לשמה נזכה להשלים את הנישואין שתגלה לנו התורה את מסתורי לבה.

על פי האמור יומתק להבין מה שתיקנו לברך על הקריאה בתורה רק את הברכה המעולה: "אשר בחר בנו מכל העמים", ואילו על עסק התורה תיקנו לברך גם את הברכה: "לעסוק בדברי תורה", כי כשאנו קוראים בתורה שבכתב בלי העמל והיגיעה בהבנת התורה, אנו מברכים להקב"ה שנתן לנו את התורה כארוסה, ועל כך שייך לברך: "אשר בחר בנו מכל העמים", לתת רק לנו את התורה כארוסה. אבל כשעוסקים בהבנת התורה בעמל ויגיעה הוסיפו לברך: "אשר קדשנו במצוותיו וצונו לעסוק בדברי תורה", שבזכות זה התורה היא בבחינת נשואה שמגלה לנו מסתורי לבה.

על פי כל האמור יפתח לנו מערכה חדשה, לבאר מנהג ישראל תורה שהביא ה"מגן אברהם" (או"ח תחילת סימן תצד): "איתא בזוהר שחסידיים הראשונים היו נעורים כל הלילה ועוסקים בתורה, וכבר נהגו רוב הלומדים לעשות כן". אולם מפאת חשיבות הענין ייחדנו לכך מאמר מיוחד כדי לתת רווח להתבונן בין פרשה לפרשה.

תודתנו וברכתנו נתונות לאלו שנדבו את הוצאת הגליון לזיכוי אחינו בני ישראל

משפחת מהדב הי"ו לרפואה השלימה של האשה החשובה מרת לאה בת וירג'ני שתחי'

לקבלת המאמרים באימיל: mamarim@shvileipinchas.com

מאמר ב

מנהג ישראל לעסוק בתורה כל ליל חג השבועות
כי רוב חכמתו של אדם הוא מעסק התורה בלילות

"ואמר הצדיק הגאון מהור"ר לוי יצחק זצ"ל, חלילה לחשוב על עם קודש שנפלו בתרדמת העצלות והשינה ביום הנכבד, שידעו שיתן הקב"ה את תורתו להם. אלא יש לומר דכוונתם היתה לשם שמים, שמיום שני בסיון שהתחילו לעשות הכנה לקבלת התורה, ועבדו בכל כוחם ובמחשבותם הקדושים, עד שנפל עליהם ליאות ועייפות, והיו מתייראים פן לא יוכלו לקבל את התורה במחשבה צלולה כראוי, על כן נתנו שינה לעיניהם ולעפעפם תנומה, בכדי שיתחדשו מוחותיהם ויתחזקו עשתונותיהם בבחירות לקבלת תורה הקדושה".

אלא שלפי זה צריך ביאור למה צריך תיקון לכך, להיות ערים בעסק התורה כל הלילה. ויש ללמוד ביאור על כך מדברי ה"עבודת ישראל" (שם) שהוסיף על מליצתו של ה"קדושת לוי":

"ואף גם לפי מה שאמר החסיד הנ"ל דכוונתם היה לשם שמים, מכל מקום מוכרע שלא היו אותם האנשים במדרגה גדולה, כי מי שנכון לבו בטוח בה' אינו צריך להכנה, ומתחזק בביטחונו להלך אל ה' ולעבודתו, ומן השמים ירחמו לחזק מוחו ולתת לו בחירות. אמנם מי שאינו דבוק בבוראו בדביקות כראוי, אינו בטוח בו כראוי ומתנהג על פי דרך הטבע, ושומר מוחותיו ומחשבתו, וישן בשעת שינה וכן שאר עניינים, הגם שגם זה לשם שמים, מכל מקום אינו במדרגה גדולה כמשליך על ה' יהבו, ואינו משגיח על עצמו לשמור נפשו על פי דרך הטבע".

הקב"ה הפיל עליהם תרדמה כדי שיקבלו את התורה בלב נשבר

והנה מה שמצינו עוד ביאור על כך ב"ישמח ישראל" (פרשת במדבר אות ד) וחזר על דבריו (שבועות אות יז), שהפיל הקב"ה על ישראל תרדמה בכונה תחילה, כדי שלא יבואו לידי גאווה לחשוב, שכבר עשו את ההכנה הראויה לקבלת התורה, ועל ידי שישנו כל הלילה היה להם לב נשבר וקיבלו את

אולם מדברי ה"מגן אברהם" למדנו, כי מנהג זה להיות ער כל הלילה בליל חג השבועות, שייך לכל אחד מיישראל, כדי לתקן בכך מה שישנו ישראל בליל חג השבועות לפני שנתן הקב"ה את התורה לישראל, ומקור הדבר במדרש (שיר השירים רבה א-יב):

"ישנו להם ישראל כל אותו הלילה, לפי שינה של עצרת עריבה והלילה קצרה... בא הקב"ה ומצאן ישנים, התחיל מעמיד עליהם בקלאנין [כלים שמשמיעים קול רעש גדול], הדא הוא דכתיב (שמות יט-יז) ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר ויהי קולות וברקים, והיה משה מעורר לישראל ומוציאן לאפנתי [לקראת] של מלך מלכי המלכים הקב"ה, הדא הוא דכתיב (שם יז) ויוצא משה את העם לקראת האלקים, והיה הקב"ה מהלך לפנייהם עד שהגיע להר סיני... הוא שמקנתון על ידי ישעיהו, שנאמר (ישעיה נב-ב) מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה".

מליצתו הטובה של ה"קדושת לוי"

אמנם כבר תמהו כל המפרשים וינועו אמות הסיפים, הלא מבואר בר"ן (סוף מסכת פסחים) בשם מדרש אגדה הטעם למצות ספירת העומר: "בשעה שאמר להם משה (שמות ג-יב) תעבדון את האלקים על ההר הזה, אמרו לו ישראל, משה רבינו אימתי עבודה זו, אמר להם לסוף חמישים יום, והיו מונין כל אחד ואחד לעצמו, מכאן קבעו חכמים לספירת העומר". הנה כי כן איך קרה כדבר הזה שלילה לפני קבלת התורה נפלה עליהם תרדמה גדולה וישנו כל הלילה, עד שהיה צורך להעירם בקולות וברקים.

מה נמצו מדבש לימוד הזכות של הרב הקדוש רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע [שצדיקים הגדירו אותו בתואר "סיניגורן של ישראל", כי המליץ תמיד טוב על כלל ישראל], כפי שהביא בשמו המגיד הקדוש רבי ישראל מקוזניץ זי"ע ב"עבודת ישראל" (שבועות):

מנהג ישראל תורה בכל תפוצות ישראל, להיות ערים כל הלילה בליל חג השבועות בעסק התורה עד עלות השחר, כמו שהביא הפוסק הגדול מאורם של ישראל ה"מגן אברהם" (או"ח סימן תצד):

"איתא בזוהר שחסידי הראשונים היו נעורים כל הלילה ועוסקים בתורה, וכבר נהגו רוב הלומדים לעשות כן. ואפשר לתת טעם על פי פשוטו, לפי שישראל היו ישנים כל הלילה, והוצרך הקב"ה להעיר אותם כדאיתא במדרש, לכן אנו צריכים לתקן זה".

מה שכתב בשם הזוהר הקדוש כוונתו על מה שמבואר (פרשת אמור צח): "חֲסִידֵי קְדָמָי לֹא הָיוּ נְיִימֵי בְּהָאֵי לַיְלָא וְהָיוּ לְעָאן בְּאוֹרֵייתָא". פירוש, חסידים הראשונים לא היו ישנים בלילה הזה והיו עוסקים בתורה. אולם החידוש של ה"מגן אברהם" הוא, כי מדברי הזוהר משמע כי מנהג זה מיועד לרשב"י וחבריו, שעסקו בתורת הסוד כדי לקשט את הכלה שהיא השכינה הקדושה, כמבואר (שם): "רַבִּי שְׁמַעוֹן הָכִי אָמַר בְּשַׁעֲתָא דְּמִתְפַּנְשֵׁי חֲבַרְיָא בְּהָאֵי לַיְלָא לְגַבְיָהּ, נִיתִי לְתַקְנָא תְּכַשִׁיטֵי פְּלָה". פירוש, רבי שמעון אמר כך בשעה שהתכנסו אליו החברים בליל חג השבועות הבה נלך לתקן את תכשיטי הכלה.

וכן מבואר עוד בזוהר הקדוש (הקדמה ח): "רַבִּי שְׁמַעוֹן הָהוּ יְתִיב וְלַעֲי בְּאוֹרֵייתָא בְּלַיְלָא דְּכַלָּה אֲתַחְבַּרְתָּ בְּבַעֲלָה". פירוש, רבי שמעון היה יושב ועוסק בתורה בלילה שהכלה מתחברת בבעלה, שהוא יחוד קוב"ה ושכינתיה כשהקב"ה מתייחד עם כנסת ישראל על ידי קבלת התורה. "דְּתַנִּינָן פֶּל אֲנוֹן חֲבַרְיָא דְּבָנֵי הֵיכְלָא דְּכַלָּה, אֲצַטְרִיכוּ בְּהָאֵי לַיְלָא דְּכַלָּה אֲדַמְנַת לְמַהוּ לְיוֹמָא אֲחַרָא גו חוּפָה בְּבַעֲלָה, לְמַהוּ עַמָּה פֶּל הוּא לַיְלָא". פירוש, כי שנינו כל אותם חברים בני היכל של הכלה, צריכים להיות כל הלילה עם הכלה כשהיא מכינה עצמה להיכנס למחרת בחג השבועות בתוך החופה עם בעלה.

מגן אברהם: נוהגים לעסוק בתורה כל הלילה בחג השבועות כדי לתקן מה שישנו ישראל כל הלילה לפני מתן תורה

קדושת לוי: "חלילה לחשוב על עם קודש שנפלו בתרדמת העצלות" אלא מתוך עייפות ביקשו לקבל את התורה בכוחות מחודשים

ישמח ישראל: הקב"ה הפיל עליהם תרדמה כדי שלא יבוא לידי גאווה שהם כבר מוכנים לקבל את התורה

בת עין: הקב"ה צוה וקידשתם ב' ימים כנגד יראה ואהבה משה הוסיף יום אחד מדעתו כדי להכניס בהם ענוה

תורה בלילה אש אוכלתו, שנאמר (איוב כ-כו) כל חושך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח.

וצריך ביאור כי הן אמת שמצינו כמה מאמרי חז"ל בענין החשיבות הגדולה של עסק התורה בלילה, שעליהם מבוססים דברי הרמב"ם כפי שהזכיר בתוך דבריו, אבל מנין למד הרמב"ם להוסיף מדיליה: "אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה". זאת ועוד שקבע כלל גדול: "לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו".

בדרך הפשט יתכן שמקור דברי הרמב"ם הוא ממה שהזכיר בדבריו הקדושים מאמר הגמרא (חגיגה יב:): "כל העוסק בתורה בלילה, הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום". והבין הרמב"ם כי החוט של חסד שמושך עליו הקב"ה ביום, הוא שהקב"ה משפיע לו חכמת התורה והוא זוכה לכתרה של תורה.

חקירת והכרעת ה"ערוגת הבשם" באיזה חלק מהלילה לעסוק בתורה

אולם לפי עניות דעתי נראה לבאר דברי הרמב"ם, על פי מה שמצינו חקירה נפלאה בשו"ת "ערוגת הבשם" (אורח סימן א), ששאל אותו השואל על דברי הרמב"ם שצריך לעסוק בתורה בלילה, באיזה חלק מהלילה צריך לעסוק בתורה, בחלק הראשון של הלילה לפני שעולה על משכבו, או שטוב יותר להשכים בחלק השני של הלילה אחרי שכבר ישן.

והשיב לו ה"ערוגת הבשם" בגדול בקיאותו, כי הגם שאין הדברים מפורשים עם כל זאת ממה שהביא הרמב"ם הוכחה שצריך ללמוד תורה בלילה, ממה שכתוב (איכה ב-ט): "קומי רוני בלילה לראש אשמורות", ומקור הדבר במדרש (ויק"ד ט-א): "רבי יוחנן אומר אין רינה של תורה אלא בלילה, שנאמר קומי רוני בלילה". הרי מפורש בכתוב "קומי" שצריך לקום משינתו בראש אשמורות לעסוק בתורה, וכמו שפירש רש"י (שם) כי "לראש אשמורות" הוא בתחילת שני

הוסיף משה מדעתו" דייקא, שדעתו היא שצריך להיות עניו מכל אדם. אלו דבריו הקדושים.

מעתה יאירו עינינו להבין מה גדלו מעשי ה', שדוקא ביום השלישי שהוסיף משה מדעתו כדי ללמד את ישראל מדת הענוה, הפיל על ישראל תרדמה גדולה כל הלילה, כדי שיקומו בבוקר לקבל את התורה בלב נשבר. וזהו פירוש הכתוב (שמות יז-יז): "ויוצא משה את העם לקראת האלקים מן המחנה", כפירוש המדרש שהיה צריך להעיר אותם משינתם, "ויתייצבו בתחתית ההר", כדי להתייחד עם מדת הענוה של הר סיני, שבחר הקב"ה לתת עליו את התורה בגלל היותו נמוך מכל ההרים.

רוב חכמתו של אדם בלילה כשאשה מספרת עם בעלה

לכבוד חג השבועות זמן מתן תורתנו, רחש לבי דבר טוב להעלות על שלחן מלכים מרגניתא טבא, לבאר הטעם שהפיל הקב"ה תרדמה על ישראל בלילה שלפני קבלת התורה, ומהו התיקון המוטל עלינו לתקן דבר זה על ידי שאנו עוסקים בתורה כל הלילה של ליל חג השבועות, על פי מה שכתב הרמב"ם דברים חוצבי להבות אש בענין החשיבות הגדולה של עסק התורה בלילות, ואחריו נמשכו כל הפוסקים ובראשם ה"טור" וה"שלחן ערוך" (יו"ד סימן רמו סעיף כד), והנה הם דברי הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"ג הי"ג):

"אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו, ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. אמרו חכמים אין רינה של תורה אלא בלילה, שנאמר (איכה ב-ט) קומי רוני בלילה, וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום, שנאמר (תהלים מב-ט) יומם יצהו ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי. וכל בית שאין נשמעים בו דברי

התורה בשפלות רוח שהיא תנאי לקבלת התורה, כמו ששינו בגמרא (סוטה ה.): "לעולם ילמד אדם מדעת קונו, שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני". ובלשון קדשו:

"כאשר ישראל הכינו את עצמם בששה שבועות הספירה, ומה גם אחר ראש חודש שקרבו לפני הר סיני, ויחדו לבם לאחד, והיה יכול לעלות על דעת איזה מישראל שהיך את עצמו לקבלת התורה, לזאת הראה להם הקב"ה שכל עבודת האדם והכנתו הוא אין, ובלעדי עזרתו אין עזרה, וישנו וערבה להם שנתם ונתבטל כל הכנתם, וזה (שמות יז-ט) ויוצא משה את העם, בעל כרחם שלא מדעתם והכנתם, רק קיבלו התורה חנינם בלא שום הכנה שלהם, למען יראו וידעו כי רק מתנת חנינם היא".

ונראה להוסיף תבלין לרעיון נשגב זה, על פי מה ששינו בגמרא (שבת פז.) כי הקב"ה אמר למשה ביום רביעי בשבת (שם יט-י): "לך אל העם וקידשתם היום ומחר וכבסו שמלותם, והיו נכונים ליום השלישי כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני", והיה צריך לתת את התורה לישראל ביום שישי בבוקר, אולם למעשה: "יום אחד הוסיף משה מדעתו", והסכים הקב"ה עמו שלא ירד על הר סיני לתת את התורה לישראל רק ביום השבת.

וביאר ה"בת עין" (שבועות) טעם נפלא שהוסיף משה יום אחד מדעתו, על פי הידוע שצריך לקיים כל מצוה בדחילו ורחימו שהם יראה ואהבה, שהם בבחינת שתי כנפיים להעלות את התורה והמצוות למעלה, ואם אין לו יראה ואהבה אי אפשר שתעלה התורה והמצוות למעלה, כמבואר בתיקוני זוהר (תיקון י כה:): "אורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרכת לעילא". ועוד (שם): "תורה ומצוה בלא דחילו ורחימו לא יכילת לסלקא ולמיקם קדם יה".

הנה כי כן מטעם זה צוה הקב"ה למשה רבינו: "לך אל העם וקידשתם היום ומחר", שיעשו הכנה שני ימים להתקדש בהם במדת היראה ובמדת אהבה. אולם מאחר שאי אפשר לזכות לתורה רק על ידי מדת הענוה, אם כן הלא עלולים ישראל לחשוב אחרי שהכינו עצמם ב' ימים ביראה ובאהבה שהם כבר מוכנים לקבל את התורה מצד הכנתם.

לכן התחכם משה רבינו שהתורה מעידה עליו (במדבר יב-ג): "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", להוסיף להם יום אחד מדעתו, כדי שישכילו להבין שעל אף שעשו הכנה שני ימים עדיין אינם מוכנים לקבל את התורה, ועל ידי זה יקבלו את התורה בענוה ובשפלות רוח. ויש להוסיף כי לפי זה מדקדוק היטב מה שאמרו: "יום אחד

ישראל כל הלילה לפני מתן תורה, ולפי האמור הביאור בזה, כי בכך אנו מגלים דעת שהשכלנו להבין הלקח הנשגב שרצה הקב"ה ללמדנו במה שהפיל תרדמה על ישראל בלילה שלפני קבלת התורה, שמענתה אחרי קבלת התורה נעסוק בתורה בלילות.

ונראה להוסיף כי מטעם זה המנהג הוא להיות ערים כל הלילה בחג השבועות, כי הן אמת שלפי מה שנתבאר הרי הכל תלוי לפי טבע האדם, אם להיות ער בחצי הראשון של הלילה או להשכים בחצי השני של הלילה, אבל בחג השבועות שהוא זמן מתן תורתנו צריכים כל ישראל להתאחד כאיש אחד בלב אחד, כמו שכתוב (במדבר יט-ב): "ויוחן שם ישראל נגד ההר". ופירש רש"י: "כאיש אחד בלב אחד". לכן אנו מתאחדים לעסוק כולנו בתורה כל הלילה, כדי שנזכה ביום חג השבועות לכתרה של תורה.

זאת ועוד הרי חג השבועות הוא יומא דהילולא של דוד מלך ישראל, כמבואר בירושלמי (הגיגה פ"ב ה"א): "דוד מת בעצרת". והרי דוד המלך היה ער כל הלילה בעסק התורה ובשירות ותשבחות, כדי לשלב את "כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות", לכן גם אנו נוהגים כן ביום ההילולא שלו, לצרף ולשלב את העבודה של כל עבדי ה'.

צריך לעסוק בתורה באשמורה האחרונה כשאשה מספרת עם בעלה

בדרך זו במסילה נעלה לבאר דברי הרמב"ם, שרוב חכמתו של אדם הוא מעסק התורה בלילות, ואי אפשר לזכות לכתרה של תורה רק מעסק התורה בלילות, על פי מה שנקדים לבאר דברי התנא רבי שמעון בן מנסיא, שאחד מג' דברים שהקב"ה מכריז בכל יום הוא: "על תלמיד חכם שאינו עוסק בתורה באשמורת האחרונה", וצריך ביאור מהו הענין לעסוק בתורה דוקא בחלק זה של הלילה.

ונראה לבאר הענין בזה על פי מה שדרשו בגמרא (פסחים מט:): מקרא שכתוב (דברים לג-ד): "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, אל תקרי מורשה אלא מאורסה". וכבר הארכנו במאמר הקודם במה שפירשו המהרש"א בחידושי אגדות (שם) וה"ביאור הגר"א" על תיקוני הזוהר (תיקון כא מג. ד"ה דיהבין), כי בשעת מתן תורה נתן הקב"ה את התורה לכל ישראל שתהיה מקודשת להם כארוסה, ואחר כך חייב כל אחד מישראל להשלים הנישואין עם התורה שתהיה לו לאשה, על ידי שיתייחד עם התורה בדביקות גמורה בעמל וביגיעה, ויכניסה בביתו בחדרי לבבו להגות בה יומם ולילה.

ביאור דברי הרמב"ם: "אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה" בזמן שאשה מגלית כל מסתורי לבה לבעלה

הכרעת ה"ערוגת הבשם" באיזה חלק של הלילה צריך לעסוק בתורה לפני השינה או להשכים אחרי השינה

ברייתא: אחד מג' דברים שהקב"ה מכריז בכל יום: "על תלמיד חכם שאינו עוסק בתורה באשמורת האחרונה"

באשמורת אחרונה כשאשה מספרת עם בעלה צריך לעסוק בתורה שהיא בבחינת אשה המגלית לו מסתורי לבה

אברהם" שאפילו אם הוא יכול לעשות אחר כך את המצוה יותר מן המובחר, עם כל זאת אין מעבירין על המצוות. וסיים ה"ערוגת הבשם" כי הכל תלוי בטבע האדם: "ונראה דבכל כיוצא בו נאמר (דברי הימים א כח-ט): "כל לבבות דורש ד' וכל יצר מחשבות מביין".

"ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות"

יומתק לפרש בזה מה שדרשו בגמרא (מנחות קי.) מקרא שכתוב (תהלים קלד-א): "הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות. מאי בלילות. אמר רבי יוחנן אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה, מעלה עליהן הכתוב כאילו עוסקים בעבודה". וצריך ביאור מה רצה דוד המלך לרבות באומרו "כל עבדי ה'".

לפי האמור יש לומר שרצה לרבות, הן אותם הנעורים בחצי הראשון של הלילה, והן אותם הקמים בחצי השני של הלילה, כולם הם עבדי ה' החשובים בעיני השם. זאת ועוד שהקב"ה מצרף את עבודתם של ב' סוגים של כל עבדי ה', והיו לאחדים להאיר על ידם את חשכת כל הלילה. וזהו הטעם שמבואר בגמרא (ברכות ג): שדוד המלך היה עוסק בתורה ובשירות ותשבחות כל הלילה, כי בהיותו מלך ישראל רצה לכלול את שתי העבודות גם יחד.

מענה נראה כי מטעם זה הפיל הקב"ה תרדמה על ישראל כל הלילה לפני קבלת התורה, כדי שישכילו להבין שכל זמן שעדיין לא קיבלו את התורה, יכולים הם לנצל את התפקיד של הלילה לנוח בו שינת ישרים, אבל אחרי שיקבלו את התורה שוב לא יהיו רשאים לישון כל הלילה, אלא יצטרכו לבחור איזה חלק מהלילה הם עוסקים בתורה.

הנה כי כן הרווחנו להבין בזה דברי ה"מגן אברהם", כי המנהג להיות ער כל הלילה בליל חג השבועות לעסוק בתורה, כדי לתקן מה שישנו

חלקי הלילה האחרונים, כי הלילה נחלק לשלשה אשמורות, ו"אשמורת" הוא לשון רבים ומיעוט רבים שנים.

והביא עוד ראייה ברורה ממה שמצינו ברייתא ב"חופת אליהו רבא" (פ"ג סימן יא) הביאו ב"ראשית חכמה" (שער הקדושה פ"ז): "רבי שמעון בן מנסיא אומר, על שלשה הקב"ה מכריז בכל יום, על תלמיד חכם שאין לו פת בסלו, ועל תלמיד חכם שאינו עוסק בתורה באשמורת האחרונה, ועל המתגאה חינום".

אך לעומת זה מביא ה"ערוגת הבשם": "אמנם כאשר שמענו כן ראינו, כמה חסידים ואנשי מעשה מנהגם להיות נעור כל הלילה עד שתחטפנו שינתם, ועיקר עסק תורתם הוא בפלג הלילה קמא". וכן משמע ממה שכתב בסידור היעב"ץ (סוף סדר הלילה): "על הרוב זמן שכיבה שלנו אחר חצות לילה".

וכן משמע ממה ששינו בגמרא (ברכות ד.): "כל המשביע עצמו מדברי תורה ולן, אין מבשרין אותו בשורות רעות, שנאמר (משלי יט-כג) ושבע ילין כל יפקד רע". וכתב ב"ראשית חכמה" (שער הקדושה פרק יז) הכוונה בזה, כי בזכות העסק בתורה בלילה לפני שעולה על מיטתו, הוא זוכה להינצל ממקרים רעים ומהרהורים רעים. הרי מבואר שצריך לעסוק בתורה בלילה זמן רב לפני השינה כדי להשביע עצמו מדברי תורה.

לכן מכריע ה"ערוגת הבשם" כי אלו ואלו דברי אלקים חיים, ובאמת הכל תלוי לפי טבע האדם, כי יש אדם שמתאים לו יותר לעסוק בתורה בתחילת הלילה לפני שהוא עולה על מיטתו, כי אם ימתין מלעסוק בתורה עד החלק השני של הלילה, אין ספק מוציא מידי ודאי, ומי יודע אולי יוקשה עליו לקום משינתו.

והוסיף עוד לפי מה שהביא ה"מגן אברהם" (או"ח סימן כה ס"ק ב) מה ששינו בגמרא (יבמות ט): "כל שהויי מצוה לא משהינן". ומבאר ה"מגן

דביקותו הגדולה בתורה שהיא בבחינת אשתו, ומאחר שבילילה האשה מספרת עם בעלה לגלות לו כל מסתורי לבה, לכן גם התורה מגלה לפניו את כל סודותיה ועל ידי זה הוא זוכה לכתרה של תורה.

יומתק לבאר בזה מה שדיבר שלמה המלך בשבחה של "אשת חיל" שהיא התורה הקדושה (משלי לא-טו): "ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחוק לנערותיה". לפי האמור יש לומר שדיבר בשבחה של התורה שקמה כביכול בכל לילה, כדי להשתעשע עם כל עבדי ה' הקמים בלילה לעסוק בתורה, לגלות להם את כל מסתורי לבה.

"שתייחד בזכר האלקים ויתבודד בו, בעת התייחד כל אוהב באוהבו, והתבודד כל חושק עם חשוקו, כמו שנאמר (ישעיהו כו-ט) נפשי אויתך בלילה, ואמר (שיר השירים ג-א) על משכבי בלילות. וכבר נזכרה תפילת הלילה בספרי הקודש הרבה, מהם מה שאמרו דוד עליו השלום (תהלים קיט-נה) זכרתי בלילה שמך ה', (שם סב) חצות לילה אקום להודות לך".

מעתה ירווח לנו להבין מה נפלאים הם דברי הרמב"ם: "אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו", כי כאשר אדם קם באשמורת הלילה להשתעשע בעסק התורה, הרי הוא מגלה בזה

הוספנו לבאר מהו המבחן האמיתי לדעת, אם אדם הצליח להתעלות בעמל ויגיעת התורה שתהיה לו לאשה, על פי מה ששינוי במשנה (אבות פ"ו מ"א): "רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה... ומגלין לו רזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק". וכתב ב"דגל מחנה אפרים" (פרשת יתרו ד"ה וישמע יתרו) לבאר הכוונה בזה: "וענין מגלין לו רזי תורה נזכר גם כן בזוהר (פרשת משפטים צט). עיין שם, על דרך אין אשה מגלית מסתורי לבה אלא לבעלה, כי מי שלומד תורה לשמה נעשה התורה לו לבחינת אשה והוא נעשה לה לבעל".

סיפור נפלא עם מסכת חגיגה שבאה בדמות אשה

בענין התורה שהיא בבחינת אשת חיל לבעלה, דבר בעתו מה טוב להביא את דברי ה"מנורת המאור" לרבי יצחק אבובב (פרק ריג), שהביא מעשה נפלא בשם מדרש תנחומא [שלא נמצא לפנינו] בענין התורה שהיא בבחינת אשה ללומדיה:

"מעשה בחסיד אחד שהיה מתייחד במקום אחד והיה למד בו במסכת חגיגה, והיה מהפך בה ומהדרה כמה פעמים, עד שלמד אותה היטב והייתה שגורה בפיו, ולא היה יודע מסכתא אחרת מן התלמוד, והיה שוגה בה כל ימיו, כיון שנפטר מן העולם, היה בביתו לבדו ולא היה שום אדם יודע פטירתו.

באה דמות אשה אחת ועמדה לפניו, והרימה קולה בבכי ומספד ותרבה אנחתה וצעקתה, עד אשר נתקבצו ההמון ותאמרו להם, ספדו לחסיד הזה וקברוהו וכבדו את ארונו ותזכו לחיי העולם הבא, שזה כבדני כל ימיו ולא הייתי עזובה ולא שכוחה. מיד נתקבצו כל הנשים וישבו עמה ועשו עליו מספד גדול ועצום, והאנשים התעסקו בתכריכיו וכל צרכי קבורתו וקברו אותו בכבוד גדול. ואותה אשה בוכה וצועקת. אמרו לה, מה שמך. אמרה להם, חגיגה שמי.

כיון שנקבר אותו חסיד נעלמה אותה האשה מן העין. מיד ידעו שמסכת חגיגה היתה, שנראית להם בצורת אשה ובאה בשעת פטירתו לספוד לו ולככותו ולקברו בכבוד, על שהיה שונה אותה תמיד ושוקד ללמוד בה. והלא דברים קל וחומר, ומה חסיד זה שלא למד אלא מסכתא אחת בלבד כך, הלומד תורה הרבה ומלמדה לאחרים ומעמיד תלמידים הרבה על אחת כמה וכמה".

והנה מה שמצינו בענין זה חידוש גדול ב"מגלה עמוקות" על ואתחנן (אופן קצו), שמבאר הטעם למה ששינוי בגמרא (יומא פה): פיקוח נפש דוחה שבת [וכן כל המצוות מלבד ג' עבירות החמורות עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים], ולמדו כן ממה שכתוב (ויקרא יח-ה): "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם - וחי בהם ולא שימות בהם". ומבאר ה"מגלה עמוקות" הטעם לכך, כי התורה היא בבחינת אשה המשועבדת לעשות רצון בעלה נשמות ישראל, הנה הדברים בלשון קדשו:

"הקדמה מעולה, מאחר שיש לכל איש אחד מישראל את אחת בתורה, נמצא שהנשמה של כל אחד מישראל היא (בת) [בן] זוג לאות אחת של תורה, ומזה הטעם נדחית התורה מפני נשמה של כל אחד מישראל, וקיימא לן פיקוח נפש דוחה את השבת מטעם זה, לפי שנשמה של כל אחד מישראל היא כדמות זכר והתורה היא כדמות נקיבה, וידוע שהנקיבה היא משועבדת לזכר ומחוייבת לעשות רצון בעלה, כן גם כן התורה מחוייבת לעשות רצון נשמה של כל אחד מישראל, לכן אלה המצוות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ולא שימות בהם, ונידחת המצוה מפני הנשמה של ישראל".

והנה שנינו בגמרא (ברכות ג): "שלש משמרות הוי הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי... וסימן לדבר, משמרה ראשונה חמור נוער, שניה כלבים צועקים, שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה". הרי מבואר כי בשעות הלילה כאשר האדם נמצא בביתו ואינו עסוק במלאכתו, האשה מספרת עם בעלה לגלות לו את כל מסתורי לבה, ולפי דברי חכמינו ז"ל הזמן לכך הוא באשמורה האחרונה של הלילה.

הנה כי כן יאירו עינינו להבין מה עמקו דברי רבי שמעון בן מנסיא, שתלמיד חכם צריך לעסוק בתורה באשמורה האחרונה של הלילה, כי כאשר הוא קם באשמורת הלילה בזמן שאשה מספרת עם בעלה, ובמקום להשתעשע עם אשתו הוא משתעשע בעסק התורה, הרי הוא מגלה בזה דביקותו הגדולה בתורה שהיא בבחינת אשתו, ומאחר שבילילה האשה מספרת עם בעלה לגלות לו כל מסתורי לבה, לכן גם התורה מגלה לפניו את כל סודותיה ועל ידי זה הוא זוכה לכתרה של תורה.

"כשכל אוהב מתדבק עם חשוקתו הוא יתייחד עם נפשו לאלקיו"

מה נוראים הם דברי ה"חתם סופר" זי"ע ב"דרושים ואגדות" (סדר התפלה דף קכא), שמתלהב בשלהבת אש קודש בדברי ה"חובות הלבבות" (שער אהבת ה' סוף פרק ו), כי השעה הנרצית לאיש ישראל להתבודד ולהתייחד עם קונו היא בלילה: "כשכל אוהב מתדבק עם חשוקתו, הוא יתייחד עם נפשו לאלקיו". הנה הם דברי ה"חובות הלבבות" בלשון קדשו:

תודתנו וברכתנו נתונות לאלו שנדבו את הוצאת הגליון לזיכוי אחינו בני ישראל

משפחת מהדב הי"ז לרפואה השלימה של האשה החשובה מרת לאה בת וירג'ני שתחי'

לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com